

mint amit a vállalatba két évtized alatt investáltak, miközben leválasztották a gazdaságtalan profilokat (pl. 1993-ban a Vakuumelektronikai Gyárat).

A kialakított vállalati jövőkép a minőségi fényforrásgyártásra helyezi a hangsúlyt. Ehhez teremtették meg a teljes gyártási folyamatban a minőség biztosításának új rendszerét. A hibátlan gyártás előfeltételeként bevezették az ISO 9000 nemzetközi minőségi szabványt. 1994-ben és 1995-ben több tízmillió dollár nagyságrendű további beruházást hajtottak végre. 1995-re megszületett a GE 21. századi jövőképe, a VISION 2000 program is, amely a GE-Tungsrámot a vezető fényforrásgyártók közé emeli. Egységes Tungsrám-kép van kialakulóban jellegzetes GE-arculattal. A dinamikus nemzetközi nagyvállalat rugalmas üzletpolitikával, vevő-, felhasználó- és környezetbarát termékekkel kívánja szolgálni az alkotás örömét, a fényre vágyó ember javát, de ugyanakkor ápolni a legnemesebb ipari hagyományokat is. Ennek a törekvésnek jegyében avatták fel 1991-ben Aschner Lipót emléktábláját Újpesten, és neveztek el róla közteret.

Koroknai Ákos

Ötven éves a forint

Fél évszázad hosszú idő – nem csak egy ember, de még egy valuta életében is. Magyarországon például Mária Terézia „konvencióos pénze” óta a forint az első, amelyiknek sikerült megérnie ezt a kort! Igazán megérdemli tehát, hogy – a millicententárium és 1956 évfordulójának országos ünnepei mellett – erről a jubileumról is megemlékezzünk.

Augusztus 1-én volt ugyanis pontosan 50 éve annak, hogy ilyen és hasonló, többhásbós címekkel jelent meg szinte valamennyi hazai napilap: „A pengő haláltusája” „Mától forint”. Aznap született meg az új valuta – véget vetve ezzel egy bizarr „magyar világrekordot” hozó folyamatnak: a történelem addigi legnagyobb inflációjának. Pedig elődje, a pengő szebb napokat látott valaha. Forgalomba kerülésétől, 1927. január 1-től több mint egy évtizedig kifejezetten stabil, értékálló pénznek számított; szilárdan őrizte árfolyamát mind az arannyal, mind a dollárral szemben. (1 g törtarany 1927 elején 3,80 pengőbe, 1938 elején 4,40 pengőbe került; 1 \$ ugyanekkor 5,70, ill. 5,40 pengőt ért.

A pengő gyors értékvesztése 1938-ban, a Darányi Kálmán miniszterelnök által meghirdetett „győri program”-mal kezdődött. Ez a terv a háborús felkészülést, a hadiipar intenzív fejlesztését szolgálta: 1 milliárd pengőt kívánt „honvédelmi célokra” fordítani. A fegyverkezés azonban mindenkor inflációt gerjeszt, hiszen végső soron társadalomilag hasznosíthatatlan beruházásokat, ilyen „javak” előállítását szolgálja. Az összeg zömét ráadásul állami hitelekkel biztosították, melyeket (megfelelő árualap nélküli) bankjegykibocsátással „ellentételeztek”.

1941-től, az országnak a háborúba való belépését követően a Bárdossy-, majd a Kállay-kormány is egyre gyakrabban nyúlt a „bankóprés” (azaz a fedezet nélküli bankjegykibocsátás) eszközehez; a német megszállás, majd a nyilas hatalomátvétel után pedig ez vált a költségvetés szinte kizárólagos forrásává. A forgalomban lévő bankjegyek mennyisége 1938. december 31-re már majdnem megkétszereződött (863,4 millió pengőre emelkedett); 1943 végére 4391,7 milliót, a következő év decemberre pedig már 12.181,3 milliót tett ki. E hatalmas szaporulat egy részének ugyan volt fedezete, sőt az 1938-1941 között bekövetkezett területi gyarapodás (Felvidék, Erdély, Délvidék) meg is követelt, reálissá is tett bizonyos növekedést – ez az arány azonban mindenképpen indokolatlan volt. A fejenkénti bankjegyforgalom 14-szeresére duzzadt, miközben az áruforgalom (folyó árakon) csak négyszeresére nőtt!

1944 őszén a szovjet hadsereg átlépte a magyar határt; hadműveleti területté vált az ország. A harcok következtében egyes városoknak, megyéknek hónapokra megszakadt a kapcsolata a központi államigazgatási szervekkel; ez az adott helyen komoly zavarokhoz, pénzhányhoz vezetett. Tetézte a nehézségeket, hogy a menekülő nyilasok – a Magyar Nemzeti Bank aranykészletével együtt – 9 milliárd pengőnyi bankjegyet is magukkal vittek, és leszerelték a pénzjegynyomdát. A gazdasági élet újraindításához így sokfelé ideiglenes jellegű korlátozott területi érvényességű (esetleg csak meghatározott célokra felhasználható) szükségutalványok kibocsátására kényszerültek; de ugyancsak forgalomba kerültek – az ország egész területén érvényes elfogadási kötelezettséggel – a „Vörös Hadsereg Parancsnoksága” feliratú, a szovjet csapatok által fedezet nélkül kibocsátott hadipénzek is.

Az 1944 végén Debrecenben létrejött Ideiglenes Nemzeti Kormány tehát a katasztrofális háborús károk mellett üres államkasszát, és igencsak tarka, zűrzavaros pénzforgalmat örökölt. E nehézségek leküzdésére – első lépésként – új pénzek kibocsátásába kezdtek. Szeptember elején új 5 pengős került forgalomba, de a nagyobb címleteket – az 50, 100, 500 és 1000 pengőt – már bankjegyként bocsátották ki.

E gondos kivitelű pénzek nem csupán a megújult államhatalmat jelképezték; segítségükkel sikerült felszámolni a bankjegyhányt, majd helyreállítani a pénzforgalom egységét az ország egész területén.

Az új pénzek sem enyhíthették azonban a költségvetés aggasztó hiányát. A régi közigazgatás felbomlott, az új még nem szilárdult meg; az ország nagy részéről nem folyt be az adó (bár a nélkülöző lakosságtól amúgy sem lehetett volna komolyabb bevételekre szert tenni). A közlekedés, az ipari termelés újraindításához ugyanakkor milliárdos állami hitelekre volt szükség; elengedhetetlennek tűnt a dolgozók életszínvonalának legalább minimális emelése is; és akkor még nem szóltunk a június 15-én aláírt jóvátételi szerződésbe foglalt kötelezettségeinkről, melyek önmagukban is a nemzeti jövedelem mintegy 17 %-át vették igénybe.

Az állami költségvetés kiadásainak rohamos növekedésével a most már gyors egymásutánban megjelenő, és nagyságrendekkel növekvő címletű új bankjegyek – mint a lázmérő a betegséget – híven jelezték az infláció hirtelen megugrását: október 17-én forgalomba került a 10.000 pengős, december 12-én a kék, majd a (korábbi festék elfogyása miatt) barna 100.000 pengős. Még ezek is gondos kivitelben, de már a kevésbé szép, viszont igen gyors ofszet technikával készültek.

Szükség is volt a gyorsaságra, mert a pénz értéktelenedése, a bizalom további csökkenése fokozta a bankjegyek forgási sebességét: mindenki szabadulni igyekezett tőlük, igyekezett minél hamarabb „levásárolni” őket. Ennek – a hiányos áruellátás miatt – további árfelhajtó hatása volt. (Az új címletek kibocsátásának időpontjára a bankjegyforgalom a július elejeinek 35-40-szeresére, az árak ellenben átlagosan 85-szörösükre emelkedtek, így egy kg kenyér a nyári 5,60 helyett 360, egy napilap 2 helyett már 300 pengőbe került).

Ezért aztán aki csak tehette, külföldi valutában (főleg dollárban) igyekezett tartani a pénzét, hogy megőrizze vásárlóértékét. Ettől a dollárnak is megugrott az árfolyama: a nyár-kezdeti 627 pengőről nyár végére 1320-ra, októberre 8200-ra, december közepére pedig 128.000 pengőre emelkedett. Ugyanakkor valóságos „aranyláz” tört ki: 1 g törtarany augusztus 1-én 700, egy hónappal később 1050, november 2-án csaknem 14.000, december elején pedig már 93.000 pengőbe került. Felvirágzott a feketézés, az üzérkedés; néha még egy egyszerű állami hitel is nagy üzletet jelenthetett. Ez történt például Engel Károly elektromos felszereléseket gyártó cégnél, mely még 1945 szeptemberében vásárolt egy teherautót. Az autó 3,6 millió pengős árból 2,6 milliót elismeretek hitelként, a jóvátételi számla terhére szállítandó árucikkért. Mire azonban a

vállalat a törlesztést, azaz a tényleges szállításokat megkezdte, ezt az összeget 10 db villanykapcsoló árával egyenlítette ki!

Az ilyen és hasonló esetek elkerülésére vezették be 1946. január 1-től az „adópengő” fogalmát. Ez egy szorzószám volt, melyet a Magyar Gazdaságkutató Intézet munkatársai naponként, az infláció ütemének megfelelően állapítottak meg, és késő délután, az üzletek bezárása után tették közzé. Másnap az esedékes adókat, hiteltörlesztéseket, bankbetéteket már ezzel az új index-számmal felszorozott, azaz valorizált simapengő összeggel kellett kiegyenlíteni; így próbálták megtartani a tényleges értékarányokat.

Az alapvető gazdasági problémákat azonban az indexálás sem szüntethette meg. A tél végére a közellátás tovább romlott; az áremelkedéseket most már elsősorban az áruhiány okozta. A legfontosabb élelmiszereket jegyre adták. Az emberek akarva-akaratlanul a szabadpiacra kényszerültek, ahol az árak ellenőrizhetetlenül és egyre szédületesebb iramban emelkedtek. 1 kg zsírért január 1-én 280.000, február 1-én 520.000, június 1-én már 40.000 billió pengőt kértek; 1 kg cukor ára ugyanezekben az időpontokban: 400.000, 750 000, ill. 50.000 billió pengő; egy napilapé 500 pengőről 2000-re, majd 500 millióra nőtt.

A bankjegyek hűen tükrözték ezt a lavinaszerű folyamatot. Március utolsó napjaiban forgalomba kellett hozni az 1 millió pengőst, áprilisban a 10, majd a 100 millióst; május közepén pedig már az 1 milliárdost. Matematikai viták indultak, hogy melyik a nagyobb érték: a milliárd, vagy a billió? A kormány rendeletet adott ki „a pengőben való számolás egyszerűsítése és ... a bankjegyekkel való fizetés megkönnyítése” érdekében: bevezették a „milpengőt” (millió pengőt), mint számítási egységet. Így 6 nullát minden összegből „le lehetett vágni”. Május-június folyamán ki is nyomtatták a 10.000, 100.000, 1 millió, 10 millió, 100 millió, majd az 1 milliárd milpengős bankjegyeket. Május végétől újabb, félig-meddig ismét csak „szükségpénznek”, vagy „kisegítő pénznek” tekinthető fizetőeszköz látott napvilágot: az adópengős címletekben kinyomtatott „adójegy”. Példányait tulajdonképpen július 31-i lejárátú, adópengőre szóló utalványoknak szánták, melyeket „kizárólag ... adópengőben kivetett közadónak”, majd „közüzemi díjaknak és szolgáltatások ellenértékének lerovására lehet felhasználni.” A gyakorlatban azonban egyszerű papírpénzként funkcionáltak; június 23-tól már az állami-, (sőt: a munkabér-) kifizetéseket is adópengőben teljesítették.

Júliusra a helyzet végképp áttekinthetetlenné vált. A bankjegyek forgalmát már milpengőben is nehéz volt követni; ezért elsejétől a kormány – hogy egyszerűsítse a számolást – új elnevezést vezetett be: a pengő billiószorosát (azaz a milpengő milliószorosát) jelentő B.-pengőt. Azonnal meg is jelentek az új címletek – hogy utána szinte naponta egy-egy nagyságrendet ugorjanak... Elsején látott napvilágot a tízezres, másodikán a százezres, negyedikén az 1 milliós, nyolcadikán a 10 milliós, 11-én pedig már a 100 millió B.-pengős. Elkészült, bár végül nem került forgalomba az 1 milliárd billió pengős is. Július végére a pengő valamennyi funkciójának betöltésére alkalmatlanná vált. A „simapengős” bankjegyek gyakorlatilag teljesen kiszorultak a forgalomból; már mindenki csak adópengőben számolt, adójeggyel (esetleg valamelyik „kisegítő valutával”) fizetett. De a hallatlanul gyors infláció az adójegyeket is ellehetetlenítette; eredeti céljuk - az állami bevételek, hitelek „valorizálása” – illuzórikussá vált. Hiába tértek át a heti adófizetési rendszerre; mire a beszedett összeg a központba került, elkönyvelték, majd újra kiadták, már elvesztette értékét.

Az infláció a termelést is dezorganizálta. A munkások a hiányos táplálkozás miatt csak képességeik töredékét nyújthatták; de a fegyelem is fellazult, mert sokan munkaidő alatt is kénytelenek voltak „batyuzni”, azaz ruhadarabjaikkal, nélkülözhető érték-tárgyaikkal (esetleg gyáruk, üzemük termékeivel) vidékre utazni, hogy élelmiszere cseréljék azokat.

Pénzt félretenni, tőkét pengőben felhalmozni teljesen értelmetlen lett volna, helyette dollárt, vagy aranyat gyűjtöttek. Lassan forgalmi (fizető) eszközként is elvesztette szerepét: sokan egyszerűen árut cseréltek áruira; a feketekereskedelemben pedig egyes fontos, jól tárolható és mérhető közszükségleti cikkek váltak „általános egyenértékessé” a só, a cukor, a zsír, a dohány, a cigaretta stb. (100 db cigaretta pl. 1 kg zsírt vagy 1 dollárt ért; esetleg ennek megfelelő értékű törtaranyat).

Az infláció tehát, mely – a hitelek segítségével – egy évvel korábban még kétségtelesen segítette az újjáépítés megindítását, a gazdasági élet kibontakozását, 1946 nyarára már teljesen ellenőrizhetetlenné vált, és a termelési viszonyok szétzilálásával fenyegetett. Emellett a társadalmi feszültségeket is kiélezte, mert míg egyeseknek jó alkalmat adott különböző kétes pénzügyi műveletekre, spekulációra, bizonyos áruk visszatartására és feketepiaci értékesítésére, addig a bérből és fizetésből élő tömegeket igen keményen sújtotta.

Ilyen körülmények között elengedhetlenné vált a gyors pénzügyi stabilizáció. Időközben számos feltétele is létrejött: megindult a termelés, helyreállították a háborús károk egy részét (elsősorban a közlekedést és az áruszállítást); sikerült bizonyos készleteket felhalmozni, a betakarítás után pedig az élelmezési helyzet javulásával is számolni lehetett. A Minisztertanács májusban – komoly viták után – a Gazdasági Főtanács javaslatára elfogadta a stabilizáció tervét, melynek végleges változatát a Moszkvában élő Varga Jenőnek, illetve az itthoni koalíciós pártok neves közgazdászainak (pl. Antos Istvánnak, Jeszenszky Ferencnek, a MNB elnökének, Gordon Ferenc pénzügyminiszternek, dr. Varga Istvánnak, a FKGP szakemberének, Vas Zoltánnak stb.) a bevonásával dolgozták ki. Alapvetően a belső erőforrásokra építettek, de számításba vehették a nagyhatalmak segítségét is. (A Szovjetunió beleegyezett a jövételteli 6 helyett 8 év alatti törlesztésébe; elengedte a vasúti helyreállításért fizetendő 15 milliárd dolláros tartozást és hozzájárult az ausztriai szovjet övezetben lévő elhurcolt javak hazaszállításához. Az Egyesült Államok 10 millió dolláros vásárlási hitelt folyósított, amiből az Ausztriában és Németországban feleslegessé vált hadfelszerelésből vásárolhattunk többek között 500 db 411-es Truman mozdonyt a vasúti közlekedés helyreállításához. Hazajuttatták a híres „aranyvonatot”, azaz a MNB mintegy 30 tonnányi elrabolt nemesfém-készletét; ami része lett az új pénz eszmei fedezetének. Az UNRRA 4 millió dollár értékű élelmiszer- és gyógyszersegélyt nyújtott.) A terv fontos része volt az államháztartás egyensúlyának helyreállítása – azaz a költségvetés bevételeinek és kiadásainak reális tervezése; valamint egy alapelveiben új ár- és bérszínvonal kialakítása is.

Eközben már folyt az új pénz előállítása. A bankjegyeket Horváth Endre, a Pénzjegynyomda művészeti igazgatója, a fém érméket pedig Berán Lajos, Iván István és Reményi József, a Pénzverde éremművészei tervezték.

Napvilágot láthatott a 9000/1946. ME rendelet, melyben kimondták az új valuta, a forint bevezetését. Augusztus elsején megjelent a 10, néhány nap múlva a 100 forintos bankjegy. Igaz, még ofszet technikával, de vízjeles papíron, irizáló többszínnyomással, ismét számozva készültek. Tudatosan választott jelképeik a teremtő munkát, a dolgozó osztályok megszemélyesítőit szimbolizálták: a zöld tónusú 10 forintoson egy – kalapácsát vállon tartó – munkás, a kék alapszínű 100 forintoson pedig sarlós parasztasszony volt látható. Az előbbi hátlapját az ún. „Kossuth-címer”, míg az utóbbiét ovális kerettel összefogott, kalapácsot és búzakalászt tartó kezek díszítették. Hasonló jelképeket (búzakalászt, szalaggal átkötött kévét, olajággal szálló békegalambot stb.) ábrázoltak az ismét nemesebb anyagból készült érmék is: a tombak 2, illetve az alumínium-bronz 10 és 20 filléres, az alumínium 1 és 2 forintos, valamint az igen finom (835/1000) ezüsből vert 5 Ft-os (mely egyébként a háború utáni Európa első új ezüstpénze volt).

Megállapították a dollár és az arany új árfolyamát: 1 dollár 11,74 Ft, 1 g tőrtarany 13,21 Ft lett. Egy vasmunkás átlagos havi fizetése 350 Ft; egy VII. fizetési osztályú állami alkalmazott (mérnök, tisztviselő, középiskolai tanár stb.) 360 Ft-ot keresett.

Néhány árucikk ára: 1 kg kenyér: 96 fillér, 1 l tej: 84 fillér, 1 kg krumpli: 38 fillér, 1 kg zsír: 9,20 Ft, 1 kg cukor: 7,60 Ft, 1 kg sertéshús: 10,00 Ft.

Férfi ing 18-19 Ft-tól, egy pár női cipő 30-32 forinttól volt kapható a boltokban. Férfi gyapjú pulóvert 75-80 forintért, női selyemharisnyát 9-16 forintért kínáltak. Egy Élet és Tudomány 80 fillér, 1 q háztartási szén 18,60 Ft volt.

Volt tehát ismét stabil pénz, konkrét fizetések és árak, még a fillér is visszanyerte szerepét. A rendeletek a régi és az új valuta átváltási arányát is meghatározták. Az adópengőnél (1 Ft = 200 millió adópengő) ennek még volt is értelme; azt azonban már bizonyára maguk az aláírók sem gondolhatták komolyan, hogy a töménytelen mennyiségű „simapengőt” bárki is átváltaná. Az illető ugyanis az összes, az országban forgalomban volt bankjegyért – azaz 47,3 quadrillió pengőért – mindössze 0,01 fillért kaphatott volna (1 forint 400.000 quadrillió pengőért).

Az azóta eltelt évtizedek persze a forintot is „kikezdték”. Gyakorlatilag már az első ezüst 5 forintos sem került forgalomba, mert nemesfém értéke időközben magasabb lett, mint a ráírt címlet. 1947-től napvilágot láttak a máig (?) ismert 10, 20, 50 és 100 forintos bankjegyek; ám míg első változatuk az ún. „Kossuth-címert” viselte, a későbbiek – tükrözve a magyar történelem sorsfordulóit – 1949-től a Rákosi-, majd 1957-től a Kádár-korszak népköztársasági címerével, 1990-től a jelenlegi, koronás címerrel jelentek meg. Az árak növekedését is követték a pénzek: 1969-ben forgalomba kerültek az 500, 1983-ban az 1000, 1990-ben pedig már az 5000 Ft-os címletek.

Jelenleg szintén egy pénzcseré tanúi lehetünk; a nemrég forgalomba került érmék után, a Pénzjegynyomda tervezőosztalain már formálódnak egy új bankjegysorozat jelképei, színei, korszerű biztonságtechnikájuk. Ki tudja: a következő jubileumot – újabb fél évszázad múltán – talán majd ezekkel a most készülő példányokkal ünnepeljük?

Nagy László G.